Urme de limbă germană în microtoponimia bucovineană

Ana-Maria PRISACARU*

Key-words: *Habsburgic Bukovina, microtoponymy, colonisation, bilingualism, Germanization*

În toponimia bucovineană, influenţa limbii germane s-a manifestat aproape exclusiv în perioada în care nordul moldav s-a aflat sub stăpânire habsburgică (1774–1918). Impunerea limbii germane ca limbă oficială în Bucovina, îndepărtarea din sistemul administrativ a funcţionarilor moldoveni şi înlocuirea lor cu alohtoni, necunoscători ai limbii române, colonizarea teritoriului anexat cu populaţie străină, preponderent germană, iată câteva dintre măsurile puterii de ocupaţie, care au schimbat configuraţia numelor topice bucovinene atât la nivel macrotoponimic (mai ales oiconimic), cât şi la nivel microtoponimic. Factorul extralingvistic decisiv în acest sens l-a reprezentat, totuşi, colonizarea. Imediat după anexare, Bucovina a fost transformată într-un teritoriu multinaţional, aici stabilindu-se germani din diferite provincii vestice ale împărăţiei, ucraineni (ruteni), evrei şi polonezi din Galiţia, secui, cehi şi slovaci. Însă doar elementul german a fost considerat cheia reuşitei creşterii demografice şi a modernizării noii provincii imperiale. Nemţii sosiţi aici s-au aşezat fie în mediul urban, ocupând funcţii în aparatul juridico-administrativ sau desfăşurând activităţi comerciale, fie în mediul rural, unde au format colonii pentru exploatarea diferitelor resurse terane şi subterane. Aceste realităţi geografice şi sociale noi trebuiau numite, aşa încât administraţia habsburgică a recurs fie la creaţii sui-generis, cele mai multe encomiastice (*Mariensee*, *Karlsberg*, *Luisenthal* etc.), fie la traducerea unor toponime româneşti, desemnând obiecte geografice importante din apropierea noilor aşezări (*Fürstenthal*, *Lichtenberg*, *Schwarzthal* etc.). Vorbim, în acest caz, de creaţie toponimică oficială, manifestată la nivel administrativ. Deşi într-o proporţie mult mai redusă, creaţie toponimică s-a înregistrat şi la nivel popular, unde, în urma intrării în contact a românilor cu coloniştii germani, au apărut toponime noi fără concursul oficialităţilor.

Ajunşi în mijlocul românilor, nemţii „deprindeau graiul indigenilor şi se foloseau de el cu plăcere. Această purtare condescendentă şi binevoitoare […] statornicise între ei şi poporul indigen o bună înţelegere şi un trai plăcut” (Sbiera 1899: 350–351). Pe de altă parte, bucovinenii, „învecinaţi cu coloniile germane, au deprins limba germană, dar nici unul nu s-a lăsat de limba sa” (Voronca 1901: 46). Chiar şi în condiţiile unui grad relativ redus de bilingvism, toponimia minoră din Bucovina habsburgică îşi îmbogăţeşte inventarul cu structuri topice esenţialmente motivate[1], care includ în sfera conţinutului lor elemente definitorii pentru noile

* Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Filiala din Iași a Academiei Române, România.

[1] Spre deosebire de toponimia oficială, unde „nemotivarea are un caracter sistematic” (Moldovanu 1991: LIX), toponimia minoră, populară, este întotdeauna motivată.

BDD-V2529 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 19:19:51 UTC)

realităţi geografice sau socio-geografice. Cele mai multe dintre aceste toponime sunt personale, identificând un anumit obiect geografic în funcţie de prezenţa coloniştilor germani:

Lunca lui Klemenz, luncă în satul Gura Putnei, numită după o familie de nemţi care s-ar fi aşezat aici în timpul stăpânirii habsburgice (ANCHETĂ);

Şlagul la Schtraub, pădure tânără în satul Gura Putnei, pe albia Văii Mănăstirii, numită după un antreprenor german, care în timpul ocupaţiei habsburgice ar fi exploatat de aici masă lemnoasă (ibid.);

La Pogor la Franţ, zonă din satul Gura Putnei, care începea din dreptul casei acestui colonist german (ibid.);

Moara lui Frantz (pe pârâul Volovăţ), *Moara lui Kisslinger* (pe pârâul Horodnic), *Moara lui Koch* (pe pârâul Volovăţ), *Moara lui Şarf* (pe pârâul Suha), toate luându-şi numele de la proprietar;

Cărarea la Weinstein, cărare în satul Frătăuţii Noi, numită după proprietarul unei mori amplasate la capătul ei; astăzi este cunoscută drept *Cărarea la Măicuţă* (ANCHETĂ);

Dealul lui Saur, *Iazul lui Christian Kipper* (ANCHETĂ, Ilişeşti); *Piatra lui Zingher*, *Uliţa la Klain*, *Uliţa la Stokmeyer*, *Poiana la Stokmeyer* (ANCHETĂ, Cacica); *Dealul Dr. Berg* (ANCHETĂ, Solca) ş.a.

Unele dintre toponimele înregistrate în anchete[2] sunt de factură istorică sau etnică:

Şanţul Împărătesc, desemnând un canal de scurgere în satul Bahna, care a fost construit în perioada habsburgică;

Şoseaua Maria Tereza, care leagă satul Solca de satul Vicovul de Sus, numită astăzi *Şoseaua Naţională*;

Drumul Împărătesc, drum naţional construit în perioada habsburgică, care făcea legătura între Bucovina şi Cernăuţi;

Kaiserallée „Aleea Împărătească”, potecă pe Dealul Deia, folosită ca loc de agrement (ANCHETĂ, Câmpulung).

Pârâul Nemţilor, afluent drept al râului Putna, de unde coloniştii germani scoteau lemnele pe care le transportau în satul Fürstenthal (ANCHETĂ);

Cimitirul Nemţesc, *Biserica Nemţească* (ANCHETĂ, Frătăuţii Noi) ş.a.

Foarte multe toponime apărute în perioada habsburgică provin din apelative germane. În literatura de specialitate se apreciază că influenţa limbii germane asupra limbii române din Bucovina habsburgică s-a manifestat aproape exclusiv la nivel lexical, fiind limitată, în general, la vocabularul popular al anumitor terminologii (Crößmann-Osterloh 1985: 89). Un domeniu în care au pătruns numeroşi termeni germani a fost cel tehnic, fapt explicabil prin prezenţa în nordul Moldovei a numeroşi colonişti germani, aduşi aici pentru a intensifica activitatea de exploatare minieră şi forestieră, dar şi pentru a eficientiza agricultura şi meşteşugurile. „De la ei am învăţat meseriile şi tot de la ei am împrumutat şi numirile din ateliere” (Mândrescu 1904: 10), care ori nu aveau corespondent românesc la acea vreme,

[2] Aceste anchete toponimice au fost efectuate în intervalul 1970–1990. Rezultatele înregistrate au făcut obiectul a numeroase lucrări de licenţă, care tratează toponimia anumitor sate sau comune din Bucovina şi care se păstrează în arhiva Departamentului de Toponimie al Institutului de Filologie Română „A. Philippide”.

BDD-V2529 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 19:19:51 UTC)

desemnând realităţi noi, ori au înlocuit vremelnic, graţie „prestaţiei neamţului”, noţiuni existente în română. Pe lângă termenii *haltă*[3], *hof*[4], *oşleag*[5], *şlag*[6], *şlip*[7], *şnaiţ*[8], *şpont*[9], consacraţi în limbajele de specialitate, anchetele toponimice au relevat impunerea în uz, în acea perioadă, şi a altor apelative germane, care, după o fază de adaptare fonetico-grafică în limba română, au intrat în structuri toponimice motivate, făcând trimitere la o anumită particularitate a realităţii denumite. Astfel, au fost înregistrate următoarele sintagme prepoziţionale:

La Şaibă (< germ. *Scheibe* „şaibă”), numele unui pichet grăniceresc din perioada habsburgică, unde se puneau ţinte, fixate în şaibe, în care se trăgea în timpul exerciţiilor militare (ANCHETĂ, Frumoasa);

La Ştric (< germ. *Strecke* „linie” (domeniul feroviar)), fâşie de pământ de-a lungul căii ferate, numită astăzi *La linie* (ANCHETĂ, Straja);

La Şperă (< germ. *Sperre* „baraj”), desemnând un baraj construit pe pârâul Gemenea pentru a potoli furia apei de munte în timpul măririi debitului (ANCHETĂ, Stulpicani);

În Ştilă (< germ. *Stille* „linişte, calm”), denumind un loc de popas pentru oameni şi vite, la poalele Paltinului (ANCHETĂ, Gemenea).

Din inventarul topic minor al Bucovinei habsburgice au făcut parte şi următoarele sintagme toponimice:

Podul Ţugului (< germ. *Zug* „tren”), denumind un pod de cale ferată peste pârâul Pozen (ANCHETĂ, Straja).

Pârâul Ştubei (< germ. *Stube* „odaie”), afluent stâng al pârâului Horaiţ, care izvorăşte din locul numit *La Căsoaia* (ANCHETĂ, Calafindeşti).

Dealul Fusului (< germ. *zu Fuss* „pe jos”), deal în satul Şcheia, al cărui nume ar fi motivat, conform tradiţiei populare, de forma sa: ca un fus (ANCHETĂ). Această etimologie este infirmată de Dragoş Moldovanu într-o discuţie despre muntele Fusa, despre care cercetătorul spune că iniţial s-ar fi numit Ciumârna. Noua denumire, *Fusa*, adaptată morfologic în limba română, ar fi fost dată de coloniştii de la Freudental pe motiv că muntele putea fi parcurs pe jos, la picior (Moldovanu 2010: 26).

Uliţa Hammergasse (< germ. *Hammer* „ciocan” + *Gasse* „uliţă”), desemnând o uliţă pe care existau o turnătorie, deschisă în 1810 de Karl Kalitza, precum şi câteva ateliere de sculărie. Conform tradiţiei populare, uliţa şi-ar avea numele de la zgomotul făcut de ciocanele cu care se sfărâma minereul (ANCHETĂ, Bucşoaia).

De asemenea, în anchetele toponimice au mai fost înregistrate două calcuri

[3] *Uliţa la Haltă* (Vicovul de Sus) < germ. *Halte(stelle)* „loc de oprire scurtă, fie a soldaţilor în marş, fie a trenului sau tramvaiului” (Mândrescu 1904: 60; Borcia 1903: 55).

[4] *În Hof* (Laura) < germ. *Hof* „întindere pe care este aşezată o fabrică de cherestea” (Binder 1966: 230).

[5] *Pe Oşleag* (Cacica), *Pădurea Hoşleaga* (Solca), *În Hoşleag* (Solca) < germ. *Abschlag* „ceea ce cade la tăierea unei păduri” (ibid.: 232) sau < germ. *Holz* + *Schlag*.

[6] *Şlag* (Cacica) < germ. *Schlag* „porţiune de pădure în tăiere” (Arvinte 2002: 226; Mândrescu 1904: 83; Borcia 1903: 71).

[7] *Şlip* (Cacica) < germ. *Schleppe* „traverse la drum de fier” (Mândrescu 1904: 84).

[8] *Pe Şnaiţ* (Solca), *Cărarea Şnaiţ* (Doroteia) < germ. *Schneise* „cărare (prin pădure)” (Arvinte 2002: 235).

[9] *Pârâul Hoşpontului* (Pleşeşti) < germ. *Holz* + *Spund* (săs. *Şpont*) „butuc (lemn) lăsat mai lung la fiecare tablă din plută, care intră între butucii tablei următoare şi ajută astfel la conducerea cu mai multă uşurinţă a plutei” (Binder 1966: 237, Arvinte 2002: 229).

BDD-V2529 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 19:19:51 UTC)

lingvistice, anume *Erlicasă* (< germ. *Erle* „arin” + *Gasse* „uliţă”), numele unei uliţi cu arini din satul Ilişeşti, şi *Bantoloca* (< germ. *Bahn* „cale ferată” + ucr. *toloca* „toloacă”, ceea ce sugerează un denominator ucrainean într-o perioadă în care limba germană era oficială), desemnând o toloacă în oraşul Siret, aflată lângă calea ferată.

Toate aceste toponime, având un grad mic de socializare şi o circulaţie restrânsă, au dispărut astăzi sau au fost înlocuite cu denumiri româneşti. Mărturie a colonizării mai stă doar sintagma toponimică *În 12* (germ. *Zwölfer Gasse*), întrebuinţată şi în prezent de locuitorii satului Ilişeşti pentru a denumi uliţa pe care s-au stabilit, în 1787, primele douăsprezece familii de colonişti germani.

Într-o zonă bilingvă, aşadar în contextul unei comunicări coareale, este posibil să apară aşa-numitele *perechi de nume*, dublete care pot fi legate fonetic, legate semantic sau independente, nelegate semantic (Eichler, Šramek 1984: 14). Cele mai multe dintre toponimele bucovinene modificate de administraţia habsburgică fac parte din prima categorie, deoarece au fost preluate şi adaptate fonetic în limba germană (rom. *Brădetul*> germ. *Preditul*, rom. *Marginea*> germ. *Murcina*; rom. *Breaţca*> germ. *Braska* sau *Breaska*, *Braczka*; rom. *Botoşeniţa* > germ. *Bodoschinze* etc.). Există, însă, şi perechi de nume legate semantic, reprezentate de compusele germane care traduc toponime româneşti în vederea numirii unor colonii noi (*Schwarzthal − Negrileasa*, *Lichtenberg − Dealul Iederii* etc.). Pe de altă parte, redenumirea unor vechi sate româneşti a generat apariţia unor perechi de nume care nu sunt legate nici fonetic, nici semantic (*Vorniceni → Joseffalva, Ţibeni → Istensegits, Iacobeşti → Fogodisten, Bălcăuţi → Landonfalva, Hadikfalva → Dorneşti, Andreasfalva → Măneuţi*). Abordând problema existenţei perechilor de nume şi în cazul microtoponimelor, K. Oliva nu reuşeşte să ajungă la o concluzie clară. Mai ales că microtoponimele au un statut mult diferit faţă de toponimele majore. În primul rând, ele nu sunt absolut indispensabile, necesitatea denominării lor rezumându-se doar la înscrierea în registre cadastrale. În al doilea rând, sunt instabile, caracteristică explicabilă prin lipsa lor de importanţă pentru utilizatori, cât şi prin lipsa de susţinere din partea unui câmp toponimic mai amplu. În cazul comunicării coareale, ele depind foarte mult de gradul de bilingvism existent în zonă şi de dezvoltarea economică a acesteia. Într-adevăr, în condiţiile înfiinţării unor colonii germane cu scopul de a intensifica exploatările miniere şi forestiere din nordul Moldovei, termeni precum *hof, oşleag, şlag* etc. sunt perfect justificabili prin „prestanţa” neamţului. Celelalte structuri toponimice menţionate, al căror denominator a fost populaţia germană, au fost preluate de români ca atare, probabil din cauza unui grad redus de bilingvism. Exemplele noastre par a confirma ipoteza lui Oliva, conform căreia, într-o zonă bilingvă, toponimele minore nu formează perechi de nume (cu o singură excepţie: germ. *La Ştric* / rom. *La Linie*), deoarece apar doar cu o singură formă, având aproximativ statutul numelor de familie care nu se traduc (Oliva 1984: 37).

Bibliografie

Arvinte 2002: Vasile Arvinte, *Raporturi lingvistice germano-române. Contribuţii etimologice*, Bacău, Editura Egal.

Binder 1965, 1966, 1967: Ștefan Binder, *Contribuţii la studiul elementelor germane în lexicul graiurilor populare româneşti*, în „Analele Universităţii din Timişoara”, vol. I,

BDD-V2529 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 19:19:51 UTC)

II, III, Timişoara.
Borcia 1903: Ion Borcia, *Deutsche Sprachelemente im Rumänischen*, Leipzig, Johann Ambrosius Barth.
Buchenland 1961: *Buchenland. Hundertfünfzig Jahre Deutschum in der Bukowina*, München, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerks.
Constantinescu 1963: N.A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române.
Crössmann-Osterloh 1985: Helga Dora Crössmann-Osterloh, *Die deutschen Einflüsse auf das Rumänische. Probleme – Kriterien – Anwendungen*. (Dissertation), Tübingen, Gunter Narr Verlag.
Eichler, Šramek 1984: E. Eichler, R. Šramek, *Thesen zur toponymischen Integration*, în *Sprachkontakt* 1984, p. 9–18.
Florea 1983: I. A. Florea, *Elemente deutscher Abstammung in den Fachsprachen der Bukowina*, în *Tradiţii lingvistice şi literare de limba germană în Moldova de nord*, vol. 2, *Contribuţii ale germanisticii ieşene* (ed. Margareta Jumugă şi Horst Fassel), Iaşi, p. 173–192.
Gottschald 1971: Max Gottschald, *Deutsche Namenkunde*, Berlin, Walter de Gruyter & Co.
Grămadă 1996: Nicolai Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I, II, Bucureşti, Editura Anima.
Grigorovitza 1908: Em. Grigorovitza, *Dicţionarul geografic al Bucovinei*, Bucureşti, Atelierele grafice SOCEC & Co.
Grigoroviţă 1996: Mircea Grigoroviţă, *Din istoria colonizării Bucovinei*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Iacobescu 1993: Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1724–1862). *De la administraţia militară la autonomia provincială*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Jumugă 1986: Margareta-Sigrid Jumugă, *Rumänische Einflüsse in den deutschen Siedlungsmundarten und in der deutschen Umgangssprache der Bukowina*, în *Rumänisch-deutsche Kulturinterferenzen* (ed. Andrei Corbea şi Octavian Nicolae), Iaşi, p. 41–46.
Kaindl 1902: Raimund Friedrich Kaindl, *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina seit der Besitzergreifung durch Österreich*, Innsbruck, Wagner'sche Universitäts-Buchhandlung.
Lobiuc 2004a: Ioan Lobiuc, *Contactele dintre limbi*, vol. I, *Istoricul teoriilor şi metodologiilor*, Iaşi, Casa Editorială Demiurg.
Mândrescu 1904: Simion C. Mândrescu, *Influenţa germană asupra limbii române*, Iaşi, Tipografia „Dacia".
Moldovanu 1991: Dragoş Moldovanu, *Introducere* la *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, *Repertoriul istoric al unităţilor administrativ-teritoriale 1772–1988*, partea 1 şi partea a 2-a, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Moldovanu 2005: Dragoş Moldovanu, *Studiu monografic*, în *Tezaurul Toponimic al României. Moldova*, vol. I, partea a 4-a, *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (sfârşitul secolului al XIV-lea – 1789)*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".
Moldovanu 2010: Dragoş Moldoveanu, *Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicaţie la câmpul hidronimului Moldova)*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".
Moldoveanu 2002: Gheorghe Moldoveanu, *Bucovina: onomastică şi istorie*, în „Conferinţele Academiei Române", Bucureşti, Editura Academiei Române.
Moldoveanu 1998: Gheorghe Moldoveanu, *Limba română în Bucovina. Statutul socio-cultural şi politic*, Iaşi, Editura A92.
Nistor 1991: Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, ed. nouă, Bucureşti, Editura Humanitas.
Oliva 1984: K. Oliva, *Besonderheiten der onymischen Integration bei den Mikrotoponymen*,

BDD-V2529 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 19:19:51 UTC)

zu den Namenpaaren, în *Sprachkontakt* 1984, p. 36–38.
Sbiera 1899: Ioan G. Sbiera, *Familia Sbiera, după tradiţiune şi istorie şi amintiri din viaţa autorului*, Cernăuţi, Tipografia Eckhardt.
Sprachkontakt 1984: *Sprachkontakt im Wortschatz. Dargestellt an Eigennamen*. Thesen und Diskussionsbeiträge zum Internationalen Symposion „Eigennamen im Sprachkontakt" vom 17.-18. November 1982, Leipzig, Karl-Marx-Universität.
Voronca 1901: Zaharia Voronca, *Reamintiri*, Cernăuţi, f.e.
Wickenhauser 1885–1887: Franz Adolf Wickenhauser, *Die deutschen Siedlungen in der Bukowina*, vol. I, II, Czernowitz, Druck von Rudolf Eckhardt.

Traces of German in the Microtoponymy from Bucovina

In the toponymy from Bucovina, the influence of the German language manifested almost exclusively during the period in which the Northern part of Moldavia was under the Habsburgic domination (1774–1918). The imposing of German as an official language in Bucovina, the removal of the administrative system of the Moldavian civil servants and their replacement with foreigners that did not know Romanian, the colonization of the annexed territory with foreign population, mainly Germans, were some of the measures taken by the Vienna Court that also generated, among others, the reconfiguration of the toponymic names from Bucovina, both on macrotoponymic level, where the modification was done officially and on microtoponymic level, where we were dealing with a popular, spontaneous denomination. As a result of the Romanians coming into contact with the German colonists, new toponymic structures appeared in Bucovina, without the involvement of the authorities and most of them identified a certain geographic object depending on the presence of certain German colonists in the area: *Lunca lui Klemenz* (*Klemenz's River Meadow*), *Pârâul lui Tauşăn* (*Tauşăn's Creek*), *Dealul lui Saur* (*Saur's Hill*), *Iazul lui Cristian Kipper* (*Cristian Kipper's Pond*), *Moara lui Kislinger* (*Kislinger's Mill*) etc. It is very interesting the "import" in Romanian of some German appellatives toponymized under the form of some prepositional syntagms: *În Stilă* (< germ. *Stille* „silence"), halting place for people and cattle in Gemenea village, *La Speră* (< germ. *Sperre* „stopping, dam"), a waterfall built on Gemenea River in order to diminish the fury of the mountain water during the increase of the flow, *La Haltă* (< germ. *Haltestelle* „halt, station"), the place where it used to be the railway station for the passenger train, etc. We can also find in the toponymic inventory of that time, the toponymic syntagms: *Podul Ţugului* (*Ţug's Bridge*) (< germ. *Zug* „train"), *Pârâul Ştubei* (*Ştuba's Creek*) (< germ. *Stube* „room") or the linguistic calculus: *Erlicasă* (< germ. *Erle* „alder tree" + *Gasse* „alley"), the name of an alley with alder trees from Ilişeşti village or *Bantoloca* (< germ. *Bahn* „railway" + ucr. *toloca* „ common grazing ground"), representing a common grazing ground in the town of Siret, near the railway. Almost all of these toponyms that are unimportant to the users and they are unsupported by a toponymic field have presently disappeared or, more rarely, they have been replaced by Romanian names (*Cărarea la Weinstein/Path to Weinstein)*, presently *Cărarea la Măicuţă*/*Path to Măicuţă*).

BDD-V2529 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 19:19:51 UTC)